

К. ю. н. Трофименко В. А.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого (Україна).

Сучасна філософія в призмі нових викликів (до філософського переосмислення новітніх суспільних тенденцій)

Вступ. Людське суспільство нарощує швидкість та різнонаправленість свого розвитку. Те, що вчора мало вирішальне значення для людини, сьогодні відходить на другий план, але заміна знаходиться дуже швидко. Те, що раніше вважалося за аксіому, сьогодні може бути спростоване новою галуззю знань. Тому і такі фундаментальні системи знань, як от філософія, теж починають відмовлятися від свого статичного стану та стають на шлях свого власного – внутрішнього – переосмислення і не тільки. Критична функція філософії набуває переважного значення. У свою чергу цей процес приводить до низки наступних трансформацій, в тому числі і в розумінні поняття безпеки. Сучасна філософія намагається переосмислити попереднє світорозуміння в аспекті новітніх наукових підходів та осмислити ті нові суспільні відносини, які виникають на тлі появи нових технологій та пропонування нових ланцюгів мислення.

В публікації згадуються науковці, дослідження яких стосуються окремих аспектів новітньої філософії (Бадью А., Докінз Р., Гатінгтон С.) і те як їхні роботи впливали на її подальший розвиток.

Основною метою даної публікації є висвітлення розвитку сучасних напрямків філософського знання які стають фундаментом становлення нових галузей знань.

Викладення основного матеріалу. Раніше, дуже часто, філософія сприймалась як система знань, певним чином, відірвана від реальності, яка лише констатувала, фіксувала і рефлексувала на те, що ставалося у суспільстві в результаті розвитку. На основі рефлексії філософія створювала нові методи,

які спрямовували розвиток суспільства еволюційним шляхом. І така ситуація була виправданою з причини того, що розвиток суспільства йшов немовби прогнозованими напрямками. Але розвиток не має постійної, однієї швидкості.

Новітні наукові відкриття, поява сучасних технологій, особливо мережі Інтернет, у медицині та кібернетиці фактично зламали існуючий порядок розвитку. Філософія, яка надавала фундаментальні знання для сталого розвитку інших наук, сьогодні вийшла на перехрестя багатоманітного і різнонаправленого переосмислення самої себе. До цього спонукає три основні моменти:

1. Розуміння власне представників філософії про необхідність змістовного переосмислення філософського знання на основі сучасних поглядів.

2. Нові результати інших наук, що ставлять під сумнів певне коло філософських підходів та тверджень.

3. Необхідність філософського осмислення подій, які вже відбулися, але раніше були лише прогнозами.

Розкриваючи зміст першого аспекту, як приклад, варто згадати сучасного класика філософії Алена Бад'ю. У своїй лекції «Питання методу», звертаючись до ХХ століття, він ставить проблему переосмислення терміну «століття». Філософ пропонує відмовитись від числового виміру цього терміну, тобто від ознаки об'єктивності. Він пише: «Моя ідея полягає в тому, щоб ми якомога ближче трималися суб'єктивностей століття. Не якоїсь окремої суб'єктивності, а особливої суб'єктивності, що співвідноситься зі століттям як таким» [1, с. 28]. Така позиція Бад'ю приводить до появи «століття нацизму», «століття СРСР», «століття холодної війни» і так далі. Такий підхід породжує проблему перетинання новоокреслених століть тощо.

Намагається Бад'ю знайти суб'єктивність безпосередньо і самого ХХ століття. Він пише: «По суті, з якогось моменту століття захопилося ідеєю змінити людину, створити нову людину» [1, с. 31]. І така суб'єктивність ХХ століття породжує, на думку французького філософа, велику кількість антропологічних питань, які необхідно вирішити.

Підсумовуючи позицію Алена Бад'ю, можемо побачити, що сьогодні можуть піддаватись переосмисленню якісь фундаментальні категорії і поняття, на яких можуть базуватись цілі наукові галузі.

Розкриваючи сутність другого аспекту варто звернутись до робіт відомого біолога, популяризатора науки, прибічника еволюційної концепції Річарда Докінза, як яскравого прикладу цього аспекта. В одній з своїх найвідоміших робіт – «Егоїстичний ген» [2]- британський біолог ставить під сумнів, що людина є вершиною еволюційного процесу.

Головним суб'єктом еволюції Докінз вважає гени, генетичні ланцюжки. Вони є тим двигуном, який дозволив з'явитись багатьом живим організмам – від одноклітинних до багатоклітинних. Безпосередньо гени, на думку вченого, вирішують, що це буде за живий організм, які він буде мати здібності, здатності і, навіть, зовнішній вигляд. І все це робиться заради одного – виживання. Але виживання не якогось класу чи виду живих істот (тварин, птахів, риб тощо), а виживання певного виду генного ланцюга. Дослідник пише, що всі існуючі живі види, людина, зокрема, є лише захисними скафандрами, машинами безпечного існування генів. Іншими словами, еволюція – це війна генів між собою за самозбереження певних видів ланцюгів.

Не заперечуючи еволюцію, а тим більше пропагандуючи її, Докінз розглядає цей великий процес з іншої, неklasичної точки зору. Він пише: «Теорія егоїстичного гена – це теорія Дарвіна, висловлена у такий спосіб, який Дарвін не обирав, але його доречність, на мою думку, він би охоче визнав. По суті, це логічний витвір ортодоксального неодарвінізму, але висловлений на новий лад. Замість того, щоб зосередитись на окремому організмі, природа розглядається очима гена» [2, с. 20]. Людина, як жива істота, є таким же механізмом безпеки для генів, як і інші живі істоти.

Такий висновок не задовольняє і самого автора. Він бажає розглядати людину не тільки як живу істоту і звертається до людської культури. Якщо в еволюції панує ген, то головним елементом культури є мем. Докінз, на думку автора, бачить мем культуризованим геном. Тобто мем – це ген культури,

який показує еволюцію людини. Дослідник пише: «...якщо ви робите певний внесок до світової культури, пропонуєте певну цікаву ідею, складаєте пісню, винаходите свічку запалення, пишете вірш, вони можуть існувати у незмінному вигляді що тоді, коли ваші гени вже розчиняться у загальному генофонді...сьогодні в світі можуть існувати кілька генів Сократа або не існувати, але кого це обходить? Натомість, мемокомплекси Сократа, Леонардо, Коперніка та Марконі не втратили свого впливу й досі» [2, с. 303].

Таким чином, через мем Річард Докінз покузує особливість людини, але в межах свого генного погляду. Позиція вченого є певним поштовхом для переосмислення місця людини у природі і у філософії.

Ілюстрацією третього аспекту можуть слугувати роботи відомого політолога Семюеля Гатінгтона. Найвідоміший його трактат – «Зіткнення цивілізацій» [3] - створений у 1996 році, містив низку прогнозів розвитку людської цивілізації після падіння «залізної» завіси, які навіть на той момент здавалися лише теоріями. Згадаємо лише деякі з тих прогнозів, які вже відбулись:

- об'єднання певної групи країн навколо певної сфери життя людства. США та Європейські країни вбачають головним елементом вирішення різних проблем у світі переважно через політичну сферу. Китай та країни, які розташовані поряд з ним, орієнтуються на економічний тиск для вирішення своїх проблем. Мусульманські країни сконцентрувались на соціальній сфері для поширення своїх поглядів, релігійних зокрема. При цьому можна констатувати, що орієнтація лише на політичну сферу виявилася не зовсім дієвою;

- поява певних утворень, які можуть існувати на території декількох країн одночасно, але не підкорюючись жодному з урядів цих країн. Автор не давав прикладів, але ми можемо навести приклад терористичної організації «Ісламська держава» (ІДІЛ). Економічним прикладом такого утворення можна назвати біткоїн та інші криптовалюти. Намагання багатьох країн припинити майнінг (створення) криптовалют не дає поки потрібних результатів;

- поява так званих «розірваних країн», тобто країн на території яких зустрічаються та стикаються різні культури. До таких країн Гатінгтон відносить країни соціалістичного табору (Югославія тощо) та молоді країни, які у минулому були республіками у СРСР, в тому числі й Україна. Звертаючись до нашої держави лінію розриву автор вбачає на річці Дніпро. По цій лінії автор бачить як культурний розрив, так і релігійний. На момент написання свого трактату дослідник прогнозує можливість військових конфліктів на територіях таких країн, що нажаль виправдалося;

- дуже обережно Гатінгтон стверджує, що США одноосібно не зможуть утримувати світовий порядок у мирі після зникнення СРСР. Це приводить до низки локальних конфліктів, які США не будуть здатні владнати (військовий конфлікт уряду та руху Талібан в Афганістані тощо).

Усі ці приклади дозволяють зробити висновок про те, що світовий порядок, який зародився при створенні Організації Об'єднаних Націй у 1945 році у ХХІ дав велику тріщину. Ніхто у світі не чекав, що міжнародне право через його недотримання лише однією країною буде терпіти крах і для цього дуже часто буде використовуватись та ж сама ООН. Всі ці події, які раніше були лише прогнозами, ставлять перед філософією задачу їхнього осмислення та створення нових методів пізнання.

Наведені вище процеси впливають і на переосмислення багатьох фундаментальних категорій та розширення їхнього змісту. Не обійшла ця тенденція і категорію «безпека». Традиційний обсяг цієї категорії вже не може вмістити увесь широкий спектр безпекових проблем, які постали перед людиною в останні роки.

Література:

1. Бадью А. Століття. Київ: Ніка-Центр, Львів: Видавництво Кальварія, 2014. 304 с.
2. Докінз Р. Егоїстичний ген. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017. 544 с.
3. Хатінгтон С. Столкновение цивилизаций. Москва: АСТ, 2018. 640 с.